

УДК 347.65/68:004.77

Аліна Сніжана Степанівна,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університет «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННИЙ ЗАПОВІТ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій у світі призвів до ситуації, за якої значна частина життя людини проходить у віртуальному всесвіті. Соціальні мережі, форуми, месенджери, медіа-платформи, он-лайн розваги, інтернет-магазини та інтернет-портали різної спрямованості стали невід'ємним атрибутом соціально-го буття сучасної людини.

Інноваційні зміни техніки та програмного забезпечення, розширення меж можливостей для роботи, навчання, підприємництва чи спілкування в мережі стимулюють розвиток суспільних відносин, що виникають в віртуальному просторі. Від не-значних, зазвичай анонімних відносин на початку формування інтернет-середовища вони еволюціонували в значну групу цивільних, господарських, адміністративних, фінансових та інших правовідносин, соціально-економічна і навіть політична значимість яких підвищується рік від року. В віртуальному середовищі створюється все більше об'єктів, права щодо яких захищаються правом. Одночасно все більше продуктів, що створюються в межах віртуального середовища або з метою використання в IT-середовищі визнаються об'єктами правовідносин. Все частіше доводиться говорити про комерційну вартість того чи іншого IT-об'єкта, можливість «монетизації» використання останнього тощо. Одночасно продукти інформаційних технологій мають значний обсяг індивідуальної чи комерційної інформації, що також передбачає особливий правовий режим її захисту.

Збільшення кількості та підвищення цінності електронних об'єктів правовідносин неодмінно призводить до появи нових правовідносин в суміжних галузях суспільного буття. На цьому фоні актуалізуються питання володіння, користування та розпорядження електронними об'єктами після смерті їх розробника або власника. Особливе значення в

проблематіці теми набуває питання можливості за життя здійснити розпорядження власним віртуальним майном на випадок смерті.

Стан дослідження теми. Дані питання загалом залишаються поза правовим регулюванням, а наукові розробки з питань спадкування об'єктів IT мають фрагментарний характер. Такі вчені, як І. Спасибо-Фатеєва, Н. Когут, О. Криштопа, І. Калаур в своїх дослідженнях торкалися проблеми електронної форми заповіту, розробники підручника «IT-право: теорія та практика» розглядали загальні питання спадкування об'єктів IT, однак комплексного дослідження з цієї теми не проводилося.

Метою даного дослідження є визначення місця електронного заповіту в системі сучасних спадкових правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Під спадкуванням за заповітом в науці цивільного права розуміють перехід прав і обов'язків померлого до осіб, зазначених ним у зробленому за життя розпорядженні на випадок смерті. Згідно чинного цивільного законодавства кожна фізична особа може за життя на власний розсуд вирішити долю належного їй майна на випадок смерті. Свою волю особа виражає шляхом складання заповіту, особистого розпорядження фізичної особи у встановлені законом формі про передання після своєї смерті належних їй майнових і немайнових прав та обов'язків іншим osobam [7, с. 105].

Заповіт є правочином, на який поширюються всі загальні вимоги до правочинів. В якості загальних ознак заповіту виділяються:

- особистий та індивідуальний характер заповіту;
- односторонній характер угоди;
- свободу заповіту [10, с. 145].

До складу спадщини за заповітом можуть входити права й обов'язки, які належать особі на

момент складання заповіту, а також ті права й обов'язки, що можуть належати їй у майбутньому [7, с. 105].

В межах теми дослідження слід звернути особливу увагу на спадкування прав інтелектуальної власності на об'єкти ІТ. Згідно чинного цивільного законодавства за заповітом можуть успадковуватися лише майнові права інтелектуальної власності, чинні на час відкриття спадщини: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [3, с. 378].

Однак, слід зауважити, що не всі об'єкти інформаційних технологій належать до об'єктів права інтелектуальної власності, а отже їх спадкування матиме інший правовий режим. На сьогоднішній день існує низка об'єктів віртуального середовища, права на які не включаються до спадкової маси. Так, наприклад, акаунти в соціальних мережах та месенджерах; електронні гаманці з використанням технології «блокчейн»; особисті рахунки в онлайн іграх, казино чи букмекерських конторах; підписки чи передплати на різноманітних медіа-платформах; профілі ідентифікації персональних комп'ютерів, мобільних пристрій тощо можуть мати значну цінність (як матеріальну, так і нематеріальну) при житті їх володільця, чи набути цінності у зв'язку з його смертю. Слід зазначити, що коло таких об'єктів розширяється щоденно відповідно до появи нових сервісів, розвитку та глобального поширення інформаційних технологій.

Однак, можна констатувати той факт, що чинне законодавство не визначає механізму спадкування такого майна за заповітом. Крім того не існує єдиного підходу до спадкування «віртуального майна» [3, с. 379].

Відсутність правового регулюванняданої сфери стимулює розробників створювати власні сервіси електронних заповітів без участі держави. Першим подібну послугу своїм користувачам запропонував Google [1], згодом ідею підхопили й інші інтернет-ресурси. Окремі сайти, такі як Legacy Locker [2], Virtual Testament [9] та інші, пропонують на комерційній основі зберігати «електронну спадщину» та зобов'язуються передати її спадкоємцю після смерті свого клієнта.

Для визначення поняття «електронний заповіт» необхідно з'ясувати основні характеристики електронних заповітів. Так, до ознак електронних заповітів можна віднести:

– спадкування особливих об'єктів інформаційних технологій, що зазвичай не мають вираження в матеріальному світі;

– включення до спадкової маси лише інформації в будь-якому вигляді та електронних грошових коштів, а не доступу до ресурсів від імені померлого;

– особливий порядок визначення ступеня публічності інформації, що передається у спадок;

– можливість включення до спадщини крім прав на об'єкти зобов'язань по їх утриманню чи заповідальних розпоряджень щодо третіх осіб.

Отже, електронний заповіт – це односторонній правочин щодо розпорядження правами на віртуальне майно на випадок смерті правовласника.

Від електронних заповітів слід відрізняти заповіти в електронній формі, вчинення яких передбачено в деяких іноземних державах. Використання електронної форми заповіту – прогресивне надбання інформаційного суспільства. Сучасні можливості використання інформаційних технологій однак не знаходять вчасного відображення в законодавстві, а, отже, від цього факту втрачає й юридична практика.

Як уже зазначалося, на заповіти поширюються загальні вимоги, що висуваються до правочинів, в тому числі вимоги щодо форми правочину. Згідно законодавства заповіт складається в письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченням (статті 209 та 1247 Цивільного кодексу України). Письмова форма правочину означає викладання його тексту на паперових носіях з обов'язковістю наявності підпису особи, яка виразила свою волю, вчинивши правочин (сторони правочину, тобто заповідача). Текст заповіту може бути набраний за допомогою технічних засобів, а не написаний власноручно, однак виникає питання можливості електронної непаперової форми заповіту, адже поширення листування електронною поштою, месенджерами чи за допомогою мобільних технологій урізноманітнює способи волевиявлення осіб. Повідомлення, зроблені за допомогою вищеназваних засобів зв'язку, можуть бути використані для позначення власної волі особи у віддалених місцевостях або у надзвичайних ситуаціях.

I. Спасибо-Фатєєва доводить неможливість поширення на заповіт ч. 1 ст. 207 ЦК України, в якій зазначається, що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою технічних засобів. Науковиця вважає неприйнятною цю вимогу до односторонніх правочинів, вчинення яких не припускає ніякого обміну документів, бо не очікується зустрічної волі. Одночасно неможливим є застосування електронного цифрового підпису, який роз-

рахований на використання при укладенні догово-рів, а не односторонніх правочинів [11].

В літературі також піднімалося питання можливості складання секретного заповіту у спосіб розміщення останнього на певному інтернет-ресурсі. В даному випадку можливе опублікування текстового варіанта волевиявлення або відеозапису заповільного розпорядження. І.Р. Калаур за-значає, що використання такого способу складання секретного заповіту надає можливість вносити зміни та скасувати його без зайвого звернення до нотаріуса [4, с. 78]. Дано можливість видається досить вдалою, адже заповідач має право вносити до заповіту права й обов'язки, які належать йому на момент складання заповіту, а також ті права й обов'язки, що можуть належати у майбутньому [7, с. 105]. Доступність зміни власного заповіту підвищує рівень гарантованості свободи волевиявлення заповідача, одночасно знижуючи рівень захищеності власного заповіту. Той же таки рівень розвитку інформаційних технологій може зумовити потенційну небезпеку втручання сторонніх осіб та фальсифікації тексту заповіту.

I. Спасибо-Фатєєва доводить, що згідно ст. 1248 ЦК України можливі лише такі варіанти складення заповіту:

- заповідач сам пише текст заповіту (власноручно) і підписує його власноручно;
- заповідач пише текст заповіту за допомогою технічних засобів, а підписує його власноручно;

ЛІТЕРАТУРА:

1. Google впровадила «електронний заповіт». [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/TECHNOLOGIES/google-vprovadila-elektronniy-zapovit120347_.html
2. Бізнес-ідеї: від книги, яка читає саму себе до електронних заповітів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=24344>
3. ІТ-право: теорія та практика : навч. посіб. / авт. кол. ; за ред. Е.О. Харитонова, О.І. Харитонової. – Одеса: Фенікс, 2017. – 472 с.
4. Калаур І.Р. Сучасні тенденції щодо форми заповіту / І.Р. Калаур // Приватне право і підприємництво. – 2016. – Вип. 16. – С. 76-79.
5. Когут Н. Прогалини та аномалії в правовому регулюванні спадкових відносин / Н. Когут // Юридична Україна. – 2016. – № 1-2. – С. 17-27.
6. Криштопа О.М. Про запровадження в Україні Базельської конвенції щодо системи реєстрації заповітів: актуальні питання / О.М. Криштопа // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 3. – С. 168-177.
7. Писарєва Е. Заповіт як підстава виникнення спадкових відносин: деякі аспекти правового регулювання / Е. Писарєва // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 3. – С. 104-113.
8. Положення про Спадковий реєстр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_678
9. Пользовательское соглашение VirtualTestament. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://virtualtestament.com/agreement.php>
10. Сергеева Е.М. Некоторые правовые особенности наследования по завещанию / Е.М. Сергеева // Труды БГТУ. Сер. 6, История, философия. – 2017. – № 1 (107). – С. 144-147.
11. Спасибо-Фатєєва І. Науково-правовий висновок щодо форми заповіту / І. Спасибо-Фатєєва // Юридичний радник. – 2009. – №2(44). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yurradnik.com.ua/stati/d0-bd-d0-b0-d1-83-d0-ba-d0-be-d0-b2-d0-be-d0-bf-d1-80-d0-b0-d0-b2-d0-be-d0-b2-d0-b8-d0-b9-d0-b2-d0-b8-d1-81-d0-bd-d0-be-d0-b2-d0-be-d0-ba-d1-89-d0-be-d0-b4-d0-be-d1-84-d0-be-d1-80-d0-bc-d0-b8/>

Аліна Сніжана Степанівна

ЕЛЕКТРОННИЙ ЗАПОВІТ В СИСТЕМІ СУЧASНИХ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Стаття присвячена питанням спадкування віртуальних матеріальних та нематеріальних цінностей за заповітом. Визначено поняття «електронний заповіт», сформульовано ознаки електронних заповітів, виділено особливості електронної форми заповіту. З'ясовано, як інформаційні технології впливають на сучасні спадкові право-

– нотаріус пише текст заповіту власноручно, а заповідач підписує його власноручно;

– нотаріус пише текст заповіту за допомогою технічних засобів, а заповідач підписує його власноручно [11].

Позитивним кроком по впровадженню інформаційних технологій в правовий режим регулювання спадкових відносин є встановлення обов'язку нотаріуса внесення інформації про заповіт до електронної бази даних – Спадкового реєстру [8]. В літературі доводиться, що централізована база даних про посвідчені заповіти має досить важливе значення для реалізації спадкоємцями їхніх спадкових прав [6, с. 168].

Однак в Спадковому реєстрі міститься лише інформація про те, ким і коли складені заповіти, а зміст заповіту міститься на паперовомуносії у нотаріуса, який його підписує, або в нотаріальному архіві. Н. Когут вважає, що це перешкоджає дотриманню таємності заповіту, адже для заповідачів більш надійним є зберігання оригіналу заповіту в себе чи передання його спадкоємцю [5, с. 19].

Висновки. Регулювання прав на електронний заповіт як спосіб розпорядження власним віртуальним майном потребує особливої уваги законодавця. Одночасно наука цивільного права повинна виробити та обґрунтувати прогресивний підхід до віртуальних продуктів як об'єктів спадкового права.

відносини, а також на процедури, що передбачені при спадкуванні за заповітом. Визначено стан законодавчого регулювання відносин спадкування віртуального майна за заповітом, окреслено проблеми, що виникають через брак нормативного матеріалу в цій сфері.

Ключові слова: електронний заповіт, віртуальне майно, спадковий реєстр, електронна форма заповіту.

Алина Снежана Степановна

ЭЛЕКТРОННОЕ ЗАВЕЩАНИЕ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННЫХ НАСЛЕДСТВЕННЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

Статья посвящена вопросам наследования виртуальных материальных и нематериальных ценностей по завещанию. Определено понятие «электронное завещание», сформулированы признаки электронных завещаний, выделены особенности электронной формы завещания. Выявлено, как информационные технологии влияют на современные наследственные правоотношения, а также на процедуры, предусмотренные при наследовании по завещанию. Определено состояние законодательного регулирования отношений наследования виртуального имущества по завещанию, обозначены проблемы, возникающие из-за нехватки нормативного материала в этой сфере.

Ключевые слова: электронное завещание, виртуальное имущество, наследственный реестр, электронная форма завещания.

Alina Snizhana

ELECTRONIC TESTAMENT IN THE SYSTEM OF MODERN HEREDITARY RELATIONSHIPS

The article is devoted to questions of inheritance of virtual material and intangible values according to the will. The concept of «electronic testament» is defined. An electronic testament is a unilateral act from the right holder on the disposal of the rights about virtual property in the event of the death. The signs of electronic wills are formulated. They include inheritance of special objects of information technologies, which usually do not have an expression in the material world; the inclusion in the hereditary mass of only information in any form and electronic money, and not access to resources on behalf of the deceased; special procedure for determining the degree of publicity of legally transmitted information; the possibility of including in the inheritance, in addition to the rights to objects of the obligation of their keeping or testamentary orders regarding third parties.

The issue of the possibility of transferring the will in electronic form through e-mail, instant messengers or in the form of a video message is being raised. The features of the electronic form of the will are singled out. It is ascertained how information technology affects modern hereditary relationships, as well as the procedures provided for inheritance by will. The status of legal regulation of inheritance of virtual property was determined. Problems which arise due to lack of normative material in this sphere are outlined.

Key words: electronic testament, virtual property, hereditary register, electronic form of will.